

STANISŁAW KULPACZYŃSKI SDB

Lublin

NIEKTÓRE UWARUNKOWANIA MODLITWY WYBRANYCH GRUP KATECHIZOWANYCH

Modlitwa jest darem danym przez Boga człowiekowi, ale i jego obowiązkiem. Nowy *Katechizm Kościoła Katolickiego*¹ całą odrębną część poświęca problemowi modlitwy. Widocznie to kolegiально stworzone dzieło docenia wagę modlitwy i rozumie potrzebę troski o jej rozwój.

Modlitwa jest zjawiskiem znanym, obserwowalnym, ale zarazem jest tajemnicą. To swoiste przymierze Boga z człowiekiem w Chrystusie jest działaniem Boga i człowieka wpływającym z Ducha Świętego i z nas; jest skierowana całkowicie ku Ojcu w zjednoczeniu z ludzką wolą Syna Bożego, który stał się człowiekiem (KKK 2564).

W tym krótkim artykule pragnę przypomnieć niektóre ujęcia modlitwy zwłaszcza z *Katechizmu Kościoła Katolickiego* i jej zarys w wybranych podręcznikach katechetycznych, a następnie okazać gdzie, kiedy najczęściej modlą się katechizowani, co im utrudnia, a co ułatwia modlitwę – głównie na podstawie fragmentów rozpoczętych badań nad dialogiem, jaki katechizowani prowadzą z Bogiem.

I. TAJEMNICA DIALOGU MODLITEWNEGO

Modlitwa towarzyszy człowiekowi w całej historii ludzkości, zwłaszcza tam, gdzie pojawiają się jego wyraźne relacje do Boga. Modlitwa w Starym Testamencie ma wiele swoich wzorów i często jest tam prezentowana jako

¹ Poznań 1998.

przyjacielska rozmowa człowieka z Bogiem (Wj 33, 11), a Jego wspaniała postać jawi się w psalmach.

Terminologia modlitwy w Nowym Testamencie często jest związana z takimi pojęciami, jak prosić, błagać, wzywać, mówić² Modlitwa w Nowym Testamencie otwiera perspektywy nowej wolności, radości i szczęścia płynącego z dialogu z Bogiem. Nowy Testament przedstawia w modlitwie bliskość Boga, rolę Ducha Świętego i przykład Jezusa Chrystusa.

Modlitwa jest tajemnicą wiary (KKK 2558). Nowością najnowszego *Katechizmu Kościoła Katolickiego* jest nie tylko bardzo rzetelne powoływanie się na Biblię, ale i na życie świętych i ich przykłady modlitwy. Bardzo pouczające jest przypomnienie określeń modlitwy – chociażby św. Teresy od Dzieciątka Jezus, która mówiła, że jest to „[...] wzniesienie serca [...] okrzyk wdzięczności i miłości zarówno w cierpieniu, jak i radości (KKK 2559)³ Modlitwa to też przymierze między Bogiem a człowiekiem w Chrystusie. Modlitwa jest o tyle chrześcijańska, o ile jest komunią z Chrystusem i rozszerza się w Kościele, który jest Jego Ciałem.

Inicjatorem i źródłem modlitwy jest Bóg, stwarzający człowieka i przeznaczający go do chwały i zjednoczenia z samym sobą. Natomiast najwspanialszym wzorem i nauczycielem modlitwy jest Jezus Chrystus. To On wprowadził ludzkość w tajemnicę modlitwy, czyli w odniesienie do Ojca.

Najczęściej wymieniane cechy dobrej modlitwy to: pokora, posłuszeństwo, ufność, pobożność i wytrwałość (KKK 2605). Należy je systematycznie rozwijać, czemu wydatnie może służyć katechizacja. Każde wychowanie do modlitwy napotyka na czynniki sprzyjające temu lub utrudniające ten długotrwały proces.

Rozwój modlitwy staje się niekiedy walką, w której odniesienie zwycięstwa jest utrudnione słabością natury ludzkiej i pokusami szatana. Utrudnia je także roztargnienie, silne angażowanie się w sprawy tego świata, brak odczucia bliskości Boga i radości z praktykowania modlitwy (KKK 2728). *Katechizm Kościoła Katolickiego* mówi również o braku wiary (KKK 27732) i znużeniu (KKK 2733).

Niektórzy autorzy obserwujący współczesne życie stwierdzają zanikanie modlitwy i stan ten nazywają „religijnym zawałem serca” dzisiejszego chrześcijaństwa⁴ Nie jest łatwo oceniać współczesną sytuację modlitwy. Z jednej

² D. N o t h o m b. *Tak, Ojczy*. Warszawa 1996 s. 24.

³ Św. T e r e s a o d D z i e c i ą t k a J e z u s. *Rękopisy autobiograficzne* C 25 r. Cyt. za: KKK s. 575.

⁴ A. L a p p l e. *Powróćmy do modlitwy*. Kraków 1991 s. 5.

strony widać braki, słabnące przejawy jej praktykowania, z drugiej istnieją grupy, które troszczą się dość systematycznie o jej indywidualny i wspólnotowy rozwój. Zapewne w ostatnich dziesięcioleciach wzrosło zainteresowanie światem zewnętrznym, zafascynowanie sztuką. Zwiększył się napływ informacji, i to często odpowiednio spreparowanych, które trudno krytycznie przeanalizować. Wielość kultur i religii, zwiększone multimedialne oddziaływanie zwykle nie ułatwiają człowiekowi rozwoju modlitwy i wiary w Boga.

Papież Paweł VI pyta, jak przywrócić współczesnemu człowiekowi zmysł religijny. Zwraca przy tym uwagę, że modlitwa jest nicią „z góry”, która podtrzymuje życie człowieka⁵ Istnieje obecnie wiele utrudnień przeszkadzających rozwojowi modlitwy, takich jak rozproszenie, bierność wewnętrzna, fascynacja światem zewnętrznym. Jednak doprowadza ona niejednokrotnie do niesmaku i stwierdzeń, że to wszystko, to „marność nad marnościami” (Koh 1, 2). Ludzie przeżywający rozczarowanie korzyściami zewnętrznymi, jeżeli mają chociażby trochę wiary, to mówią: „cóż za korzyść odniesie człowiek choćby cały świat zyskał, a na duszy szkodę poniósł?” (Mt 16, 26).

Katecheci troszczący się o należyte wychowanie do modlitwy, zdaniem E. J. Korherra, mogą najpierw sobie stawiać pytania: jaka jest moja sytuacja modlitwy, jak sam się modlę, jak dzielę się moim doświadczeniem modlitwy z uczniami, jaka jest moja droga modlitwy (np. benedyktyńska, franciszkańska lub inna)⁶ W dzisiejszym świecie pełnym hałasu najpierw katechizowani muszą słyszeć i widzieć ludzi modlących się. Jeżeli uczniowie nie mogą słyszeć modlitwy, to nie mogą mówić o modlitwie. A przecież modlitwa jest częścią człowieczeństwa⁷

Papież Paweł VI uważa, że dla pobudzenia wychowania do modlitwy należy rozwijać liturgię, w katechezie opierać się na filozofii, Biblii i teologii; bardzo ostrożnie reformować zwyczaje ludowej religijności; troszczyć się o dobro rodziny, która powinna być szkołą modlitwy; dobrze przygotowywać celebracje mszy św. z wykorzystaniem różnych jej elementów i z troską o należyty poziom śpiewów⁸

⁵ P a w e ł VI. *Czy modlimy się dzisiaj?* Poznań 1978 s. 38

⁶ E. J. K o r h e r r. *Beten lehrer – Beten lernen.* Graz–Wien–Köln 1991 s. 15.

⁷ K. R a h n e r. *Von der Not und dem Segen des Gebetes.* Freiburg 1964 s. 28.

⁸ P a w e ł VI, jw. s. 66.

II. NAUCZANIE MODLITWY W PROGRAMIE KATECHIZACJI

Dokumenty Soboru Watykańskiego II mówią, że chrześcijanie powinni trwać na modlitwie i wspólnie chwalić Boga, wyrabiać i doskonalić ducha modlitwy przez całe życie⁹ W najnowszym *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* czytamy, że „[...] katecheza powinna wychowywać uczniów Jezusa Chrystusa do modlitwy [...]”¹⁰

Ramowy program katechizacji w Polsce zawiera również wiele elementów służących nauczaniu i wychowaniu do modlitwy¹¹ Nauczanie respektuje poszczególne okresy rozwoju psychofizycznego katechizowanych, począwszy od wieku przedszkolnego aż do młodości¹²

Rozwój modlitwy w ramach systematycznej katechizacji zasadniczo obejmuje trzy kolejne okresy rozwoju religijności, a więc: magiczny (od 3-6 rok życia), autorytatywno-moralny (6-11 lat), autonomiczny (11-18)¹³

W pierwszych okresach rozwoju religijnego, w tym również modlitwy, decydującą rolę odgrywają rodzice i rodzina. Potem w klasie szkolnej bardziej znacząca staje się opinia koleżanek i kolegów. W całym tym nauczaniu ważny jest przykład życia religijnego rodziców i całego środowiska, język modlitwy i umiejętne wprowadzanie w jej rodzaje i formy¹⁴

Podstawą katechetycznego nauczania modlitwy w przedszkolu jest dość często podręcznik *Jezus Chrystus z nami*¹⁵ W tym podręczniku, w pierwszej jego części, znajdują się 43 modlitwy, w drugiej – 45, a w trzeciej – 69. Najliczniejsze są modlitwy dziękczynienia i prośby oraz modlitwy wyrażające wiarę, nadzieję, miłość i radość. Są także modlitwy w formie śpiewu (odpowiednio 9, 13 i 37 w każdej części). Zaleca się też gesty towarzyszące modlitwom. Zasadniczo wszystkie te modlitwy są związane z treściami katechez.

⁹ S o b ó r W a t y k a ń s k i II. Poznań 1968 (np. KK 10, DK 5).

¹⁰ *Dyrektorium ogólne o katechizacji*. Poznań 1998 nr 83.

¹¹ *Ramowy program katechizacji*. Warszawa 1971.

¹² E. H u r l o c k. *Rozwój dziecka*. Warszawa 1995; t a ż. *Rozwój młodzieży*. Warszawa 1965.

¹³ Cz. W a l e s a. *Psychologiczna analiza rozwoju religijności człowieka ze szczególnym uwzględnieniem pierwszych okresów jego ontogenezy*. W: *Psychologia religii*. Red. Z. Chlewiński. Lublin 1982 s. 143-180.

¹⁴ S. K u l p a c z y ń s k i. *Katechetyczna dydaktyka modlitwy*. Lublin 1989.

¹⁵ Red. W. K u b i k. T. 1. Warszawa 1983 (t. II- Warszawa 1984).

W klasach od I do IV najczęściej używa się podręcznika *Bóg z nami*¹⁶ W tym okresie, gdy następuje dalszy rozwój psychofizyczny, a zabawę zaczyna zastępować nauka, rozwija się myślenie operacyjne, uwaga dowolna, następuje dalsza nauka modlitwy¹⁷

W podręczniku *Bóg z nami*, w klasie I zaleca się przypomnienie z przedszkola lub uczenie od nowa: znaku krzyża św., *Ojcze nasz*, *Zdrowaś Maryjo*, *Chwała Ojcu* i modlitwy do Anioła Stróża. W klasie II jest przygotowanie do I komunii św. i postuluje się praktykę modlitwy osobistej. W klasach III i IV następuje dalsze pogłębienie życia religijnego, zachęca się katechizowanych do pełnego uczestnictwa w Eucharystii, do praktyki pierwszych piątków

Do klasy IV dominuje ujęcie modlitwy jako „rozmowy i przebywania z Bogiem”¹⁸ Określenie to pogłębia się wymiarem chrystocentryzmu i wspólnotowości Kościoła. Szczególnie w klasie II poznawana jest liturgia mszy św. jako szczyt spotkania z Bogiem przez Chrystusa.

W podręczniku *Bóg z nami* występuje wiele rodzajów i form modlitwy, które czerpią swe bogactwo z Biblii, z tekstów liturgicznych i tradycji. Dominuje modlitwa uwielbienia, potem przeproszenia i prośby, ale jest też wyrażanie wiary, miłości, radości itd. W podręczniku tym wymienia się różne formy modlitwy: liturgiczne, biblijne, dialogowane, spontaniczne, myślnie, nabożeństw paraliturgiczne, śpiew i towarzyszące im gesty Modlitwa ma również swoje miejsce w katechetycznych pracach domowych¹⁹

Nauczanie wychowujące do modlitwy jest kontynuowane w *Katechizmie religii katolickiej*²⁰ W okresie dorastania, intensywnego rozwoju umysłowego i społecznego, następuje dalsze nauczanie modlitwy. Służą temu całe jednostki katechetyczne²¹ oraz wiele elementów modlitewnych obecnych prawie w każdej katechezie. Szczególnie cenne są nabożeństwa pokutne i paraliturgiczne²², a także adoracje, śpiewy, modlitwy o charakterze maryjnym oraz za zmarłych²³ Warto dodać, że prawie wszystkie propozycje katechez

¹⁶ Red. J. Charytański. Cz. 1, 2. Kraków 1968 (cz. 3, 4 – 1974).

¹⁷ L. Wołoszynowa. *Młodszy wiek szkolny*. W: *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*. Red. M. Żebrowska. Warszawa 1972 s. 311-328.

¹⁸ Na przykład *Bóg z nam*. Cz. 2: katecheza 9.

¹⁹ Tamże. Cz. 1: np. Katechezy: 5, 9, 32.

²⁰ Red. J. Charytański, W. Kubik. Cz. 1. Warszawa 1976 (cz. 2 – 1978, cz. 3, 4 – 1980) – dalej P-KRK.

²¹ P-KRK. Cz. 2: katecheza 18.

²² Tamże. Cz. 1: katecheza 20.

²³ Tamże. Cz. 2: katechezy 17, 45 i in.

w podręcznikach kończą się modlitwą. Rzadziej występuje ona w środku jednostki katechetycznej. Natomiast na początku katechezy modlitwę dobierają sami katecheci lub – co wynika z aktualnej praktyki szkolnej – odmawia się *Duchu Święty, który oświecaś*.

Ważne są zadania domowe o charakterze różnych ćwiczeń wprowadzających do modlitwy: tutaj katecheci mają duże możliwości do wykazania się twórczymi inicjatywami²⁴

W klasach V i VIII rozważa się dalej definicję modlitwy jako rozmowy i przebywania z Bogiem Ojcem przez Chrystusa w Duchu Świętym²⁵

Katecheci wprowadzają katechizowanych w aktywne życie Kościoła i wychowują do coraz bardziej świadomego i pełniejszego udziału w liturgii Kościoła. To wszystko dobrze wykorzystane może doprowadzać do postawy czci, szacunku i miłości do Boga i do rozwoju modlitwy.

Program katechizacji młodzieży jest kontynuacją wychowania do modlitwy. Tutaj bierze się pod uwagę podręczniki katechetyczne pod redakcją m.in. J. Charytańskiego²⁶ Katecheci są świadomi, że okres dojrzewania charakteryzuje się dużymi przemianami zwłaszcza w życiu duchowym²⁷

Wspomniane materiały do katechizacji młodzieży w klasie I proponują 10 prośb na 32 katechezy, po 6 modlitw uwielbienia i wiary i inne modlitwy. W klasie II na 31 katechez występują 4 prośby i dziękczynienia. Zwykle są to modlitwy wspólne (6) i śpiewy (14), ale też refleksje indywidualne w ciszy (5). Podobnie w klasie III zachęca się młodzież do indywidualnej modlitwy w ciszy, która ma być odpowiedzią na usłyszane Słowo Boże.

Na tym tle warto poznać (na razie wstępną próbkę, gdyż badania są kontynuowane), jakie są wybrane uwarunkowania modlitwy katechizowanych.

²⁴ S. K u l p a c z y ń s k i. *Rola katechety w wychowaniu do modlitwy*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 36:1989 z. 6 s. 117-127.

²⁵ P-KRK. Cz. 3: katecheza 10; Cz. 4: katecheza 3.

²⁶ Na przykład *Spotkanie z Chrystusem*. Red. J. Charytański, R. Murawski, A. Splawski. Cz. 1. Warszawa 1985; *Spotkania z Bogiem w Kościele*. Red. J. Charytański i in. Cz. 2. Warszawa 1991 i *Spotkania z Bogiem w Prawdzie*. Red. J. Charytański i in. Cz. 3. Warszawa 1995.

²⁷ H u r l o c k. *Rozwój młodzieży* s. 12 nn.

III. GDZIE I KIEDY MODLĄ SIĘ KATECHIZOWANI?

W odpowiedzi na te i inne pytania zostaną wykorzystane wyniki z badań przeprowadzonych w 1997 r. metodą sondażu diagnostycznego z użyciem techniki zdań niedokończonych, pytań otwartych i zamkniętych w klasach VII i VIII szkół podstawowych²⁸ oraz II i III z liceów ogólnokształcących²⁹ Wykorzystano tylko wybrane wyniki, poddając je wtórnej analizie i prezentując ich średnie.

Na pytanie, gdzie najczęściej modlą się katechizowani, uzyskano zróżnicowane odpowiedzi. Uczniowie klas VII najczęściej modlą się w kościele (40%), w domu (30%), w swoim pokoju (10%), w samotności (6%) – głównie dziewczęta, przy krzyżu lub obrazie (5%), przy łóżku (3%), na łonie natury i w innych miejscach. Uczęszczający do klasy VIII modlą się w kościele (43%), w domu (40%), w swoim pokoju (10), przed obrazem (4) i w innych miejscach.

Badani dość często uzasadniali swoje wypowiedzi np. stwierdzeniami „modłę się w kościele, bo czuję się blisko Pana Boga” (Ch, kl. VII, nr 64); „modłę się w domu, bo tu jest spokój i nigdzie mi się nie śpieszy” (Dz kl. VIII, nr 111)³⁰ Większość odpowiedzi świadczy o tym, że badani szukają odpowiedniego spokojnego miejsca na modlitwę o charakterze religijnym. Wielu z nich chce jakby wejść do „swojej izdebki i modlić się do Ojca, który jest w ukryciu” (Mt 6, 6). Wybór miejsca nie jest obojętny dla doskonalenia modlitwy. Podobnie jest z wyborem pory dnia.

Katechizowani z klas VII (30) i VIII (33) najczęściej modlą się wieczorem. Rano i wieczorem modli się w tych klasach odpowiednio 20 i 21 uczniów; gdy są kłopoty – 14 i 17; w czasie mszy św. 16 i 17

Młodzież z klas II i III licealnych podobnie modli się najczęściej wieczorem (30 i 21 osób), gdy trzeba wzywać Bożej pomocy, bo są kłopoty (15 i 12 osób), rano i wieczorem (9 i 7 osób). Wypowiedzi badanych szczegóło-

²⁸ G r a n a t. *Modlitwa w opinii katechizowanych uczniów wybranych klas VII i VIII w Ożarowie*. Lublin 1998. Arch. KUL. Badała po 100 osób z obu poziomów klasowych. B. Bisiakowska. Badała kl. VIII, 200 osób w Lubartowie. Klasy VII i VIII w podobnym wymiarze badały M. Haraszczuk i D. Wójtowicz, w trzech wioskach lubelskich i w Kraśniku.

²⁹ Alicja Boberska badała uczniów klas II (124 osoby), a Anna Boberska – III (115 osób) LO w Puławach. M. Soja (*Modlitwa katechizowanej młodzieży klas II i III Liceum Ogólnokształcącego im. C. K. Norwida w Ostrowcu Świętokrzyskim*. Lublin 1998. Arch. KUL) badała natomiast katechizowanych z klas II (96 osób) i III LO (106 osób).

³⁰ G r a n a t, jw. s. 118.

wiej uzasadniały te sytuacje np. tak: „modłę się przed klasówką” (Dz, kl. II); „modłę się najczęściej wieczorem przed snem” (Dz, kl. II)³¹

Z powyższej pobieżnej analizy wynika, że katechizowani najczęściej zachowują dla modlitwy tradycyjny czas, a więc wieczór, rzadziej modlą się rano. Czas modlitwy jest też wybierany w chwilach pojawiających się potrzeb, np. „w szkole przed klasówką” (Ch, kl. III)³²

Badanych zapytano o pozycję ciała w czasie modlitwy. Z liturgicznego punktu widzenia jest to także ważny element modlitwy. Otóż dla wszystkich uczniów z tych klas dominującą pozycją jest klęczenie (kl. VII – 83, VIII – 75, II LO – 64 i III LO – 54), pozycja siedząca (kl. VII – 7, VIII – 12, II LO – 26, III – 27), a następnie stojąca (kl. VII – 10, VIII – 12, II LO – 16, III – 19). Ze szczegółowej analizy wynika, zresztą widać to i tutaj wyraźnie, że klęczenie podczas modlitwy przeważa w klasach młodszych, zwłaszcza u dziewcząt³³

Człowiek chwali Boga nie tylko myślami i słowami, lecz także postawą ciała (Rz 6, 20). Największa liczba badanych klęczy w czasie modlitwy indywidualnej, a więc wielbi Boga w pokornej postawie sługi.

Modlitewny dialog z Bogiem odbywa się w określonej sytuacji, którą tworzą różne uwarunkowania, niekiedy również utrudniające modlitwę.

IV UTRUDNIENIA MODLITWY

Praktykowanie i rozwój modlitwy wymaga odpowiednich warunków tak w całym życiu, jak i podczas katechez. Złe warunki wpływają negatywnie na katechezę i katechizowanych. Chcąc je poznać, zapytano młodych ludzi o nie w ankiecie (pytanie 5). Z odpowiedzi wynika, że w klasach VII najbardziej utrudniają modlitwę: hałas (26%), telewizor lub radio (18%), brak skupienia (15%), obecność innych osób (9%), lenistwo (9%), brak czasu (6%), zmęczenie (5%). W niektórych badaniach dodawano do tych czynników jeszcze: grzech, słabą wolę i inne³⁴ Konkretnie wypowiedzi były następujące: „hałas domowy” (Dz), „muzyka, wrzaski, krzyki” (Ch), „słaba wola” (Ch), „przeby-

³¹ S o j a, jw. s. 81.

³² Tamże s. 83.

³³ G r a n a t, jw. s. 122; S o j a, jw. s. 87.

³⁴ G r a n a t, jw. s. 125.

wanie ludzi w pokoju, w którym się modłę” (Dz)³⁵ Tylko 13% badanych z klas VII uznało, że nic im nnie przeszkadza w modlitwie.

Uczniowie klas VIII uznali, że modlitwę utrudnia im hałas (25%), brak skupienia (20%), obecność innych osób (10%), lenistwo (10%), zmęczenie i brak czasu (po ok. 5%), co zwykle uzasadniali następująco: „brak czasu jest spowodowany nauką, odrabianiem lekcji”³⁶; była też grupa, której nic nie utrudniało modlitwy (16%).

Z bardziej szczegółowych analiz uzyskanych odpowiedzi, które tutaj pominięto, wynika, że modlitwę utrudniają również inne rzadziej wymieniane czynniki, takie jak zły nastrój, szatan, pośpiech, niepokój.

Wyniki sondażu wykazały więc dość wyraźnie, że największym wrogiem modlitwy jest hałas. Jego źródłami sę: telewizor, radio, głośna muzyka, choć używane w odpowiednich proporcjach mogą nawet wspomagać modlitwę. Szkodzi natomiast ich nadmiar, który powoduje niepokój wewnętrzny, a także utrudnia skupienie potrzebne do prowadzenia należytego dialogu z Bogiem. Modlitwa wymaga odpowiedniego miejsca, czasu, regularności i dyscypliny, gdyż jest ona obowiązkiem każdego chrześcijanina.

Wspomniane wyżej trudności w odmawianiu modlitwy można zmniejszać szukając warunków, które ją ułatwiają.

V CZYNNIKI UŁATWIAJĄCE MODLITWĘ

Badani zapytani (pytanie 6) o czynniki ułatwiające modlitwę podawali interesujące, proste lub rozbudowane, odpowiedzi. Zgodnie z przewidywaniami – jako przeciwieństwo hałasu – za najważniejsze uznano: „ciszę” i „spokój” W klasach VII tak odpowiadało ok. 40%, w VIII – ok. 37%, w II LO ok. 30% i w III LO ok. 40%. Pozytywnie wpływa też na modlitwę skupienie (kl. VII ok. 10%, VIII ok. 12%, II LO ok. 10% i III LO ok. 12%). Wiara w Boga została wymieniona jako czynnik bardzo pozytywny i ułatwiający modlitwę (kl. VII ok. 10%, VIII ok. 9%, II LO ok. 7% i III LO ok. 7%). Uczęszczanie do kościoła i chęć modlenia się we wszystkich klasach były doceniane na poziomie ok. 6-8% jako czynniki pozytywne dla rozwoju modlitwy. Mniej niż 10% wyliczało jeszcze: rodzinę, katechezę, czyste sumienie,

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże s. 126.

Pismo św., pomoc innych osób, obecność krzyża lub obrazów, Radio Maryja, filmy katolickie itp.

Główne treści i styl argumentacji unaoczniają przynajmniej niektóre autentyczne wypowiedzi badanych: „ułatwia mi modlitwę spokój, który jest wokół mnie” (Dz, kl. VII), „spokojny dom rodzinny” (Ch, kl. VIII); „spokój wewnętrzny i zewnętrzny” (Dz kl. VII); „wyciszenie ducha” (Dz kl. III LO)³⁷ Pomocne są: „szczerą wiara” (Ch, kl. VIII), „to, że moi rodzice i brat wierzą w Boga” (Dz, kl. III LO), „przebywanie w kościele, w otoczeniu chrześcijan” (Dz, kl. III LO), „ksiądz, który się modli” (Dz, kl. VII), „spowiedź, ponieważ gdy mam czystą duszę, łatwiej jest mi się modlić” (Dz, kl. VII), „obrazek Matki Bożej” (Dz, kl. VII)³⁸

Chcąc rozwijać swe życie modlitewne, należy posługiwać się różnymi dostępnymi środkami, aby modlitwę uczynić zgodną z miarą udzielonej przez Boga łaski. Patrząc całościowo na czynniki utrudniające i ułatwiające modlitwę, można stwierdzić, że wiele z nich występuje na zasadzie kontrastów. Z jednej strony hałas najczęściej utrudnia modlitwę katechizowanych, z drugiej cisza ją ułatwia. Umiejętność wyciszenia wewnętrznego, ale i cisza zewnętrzna, są konieczną przestrzenią pozwalającą usłyszeć Słowo Boże. Prawdziwa cisza serca to szukanie Boga. Badani słusznie zauważali, że taka cisza łączy się ze spokojem, samotnością, a nawet ciemnością (zgaszenie światła ułatwia niektórym osobom modlitwę). Najważniejsze jest jednak wyciszenie i skupienie wewnętrzne. To, że wiara w Boga pomaga modlitwie jest sprawą oczywistą. Modlitwa bowiem wypływa z wiary, a zarazem ją rozwija.

Trochę dziwi to, że prawie nikt nie zwrócił uwagi na modlitewniki i książeczki do nabożeństwa, które powinny służyć rozwojowi modlitwy. Może niezwykle rzadkie używanie ich w czasie katechez i przedstawianie różnych tekstów w kościołach za pomocą rzutników powoduje, że dzisiaj są one dość powszechne przed i po pierwszej spowiedzi i komunii św., a potem stają się jakby zapomniane.

*

Przedstawiony zarys uwarunkowań modlitwy nie oddaje w pełni tej bogatej i nadzwyczajnej rzeczywistości. Badania tej problematyki, z poszerzonym spektrum zagadnień (inne pytania w sondażu dotyczą bowiem jeszcze np.

³⁷ G r a n a t, jw. s. 129; S o j a, jw. s. 92.

³⁸ G r a n a t, jw. s. 131; S o j a, jw. s. 93.

rozumienia modlitwy, pierwszych jej nauczycieli, zasobu znanych modlitw, reakcji na wysłuchaną lub niewysłuchaną modlitwę) jeszcze trwają. Jest nadzieja, że po zakończeniu rozpoczętego cyklu badań będzie można zaprezentować pełniejszy obraz modlitwy osób katechizowanych.

Z przedłożonego, fragmentarycznego opracowania wynika, że największa grupa katechizowanych modli się wieczorem, we własnym domu i to głównie w pozycji klęczącej. Im młodsze klasy, tym więcej osób oznajmia, że klęczy podczas modlitwy.

Czynnikami utrudniającymi modlitwę są: hałas, brak skupienia, lenistwo, obecność innych osób itd. Sprzyjają modlitwie: cisza i spokój, obecność w kościele, wiara w Boga, odpowiedni nastrój itd.

Wobec tego warto zwracać uwagę, aby katechizowani rozwijali to, co pozytywne, a unikali tego, co przeszkadza w modlitwie. Wtedy są szanse na doskonalenie radosnego i pożytecznego dialogu z Bogiem.

SOME CONDITIONS FOR PRAYER IN THE SELECTED CATECHIZED GROUPS

S u m m a r y

The paper addresses the problems of some selected conditions for the prayer of the catechized form grades seven and eight of elementary schools, and two and three from secondary schools. The results of research carried out by seven people (each of them examined on the average from 150 to 200 students), the author performs a secondary analysis of the results and presents mean results for particular grades.

It was first reminded what a prayer is, mainly on the basis of the Catechism of the Catholic Church, and what elements there are which promote its development in the catechetical handbooks for elementary schools and grades one to three of secondary schools.

It followed from the studies that the catechized most often prayed at home or in a church, usually in the evening. During prayer they almost always kneel.

The following elements most often make prayer difficult: noise, lack of concentration, presence of other people, laziness and others; now silence and peace, concentration, faith in God, family and the like help to pray.

The studies are still carried out and they will in the future render a more faithful reflection on how the catechized pray.